

מסע אל נבכי התודעה

מרדכי גלדמן: ספר שאל; הקיבוץ המאוחד; 1997; 87 עמ'

מרדכי גלדמן איננו מתאים לדימוי המשורר המקופח, המוציא לאור את ספריו שריו בזה אחר זה, מבלי להגיע אל תודעתם של קוראי השירה ומבקריה. "ספר שאל" הוא השביעי בספרי השירה של גלדמן, המפרסם שירים כבר קרוב לשלושים שנה אשר במהלכן ביסס לו מקום של כבוד במרחב ההולך ומצטמצם של השירה בארץ.

"ספר שאל" בדומה לספריו הקודמים של גלדמן, אך גם בשונה מהם, הוא כולו מסע אל נבכי התודעה.

"מהי התודעה שמחוץ לתודעה? / קח לך שאלה ועשנה שליה לעוברי הרהוריך / קח לך שאלה וגדל ממנה את הוריך, את מוריך, חכמה אחרונה / קח לך ערב חלול לתנועה אטית / אל כל הממתין במלאות לבואך / אל שפעת מלאות הסמויה מן העין..." (עמ' 80). מקצועו של גלדמן, פסיכולוג קליני, מטביע את חותמו העמוק על כל אחד ואחד משירי הספר הנפלא הזה. בספרו זה מגיע המשורר לשיא חדש של אינטגרציה מעוצבת בבהירות ובקפידה, בין השאיפה הכמעט

כפייתית להרחיב את גבולות התודעה של האני לבין עיצובה השירי של שאיפה זו. מסע שירי אל נבכי התודעה עלול (או עשוי?) בקלות רבה לגלוש אל שירה שהיא בעיקרה סוריאליסטית, כפי שאכן קרה, ואף הפך לאידיאולוגיה כשלעצמה, אצל המשוררים הסוריאליסטים הגדולים דוגמת אפולינר וברטון. גלדמן, אולי דווקא בשל מקצועו, המתבסס עד היום במידה רבה על תורתו של פרויד, ואולי בזכות נסיונו הרב בשירה, נוהר מאוד מלהפוך את שירתו לסוריאליסטית. ההפך הוא הנכון. במיוחד בספרו זה, האחרון, הנסוב כולו על העלאת שאלות וספקות,

מקפיד גלדמן לשמור על מה שאנחנו, ההדיוטות בתחום הפסיכולוגיה, היינו מכנים 'גבולות השפיות'.

שיריו של גלדמן, במיוחד בספר הזה, מצטיינים אם כן, בשתי מגמות סותרות לכאורה. מהצד האחד, העמדתו של כל הקיים בסימן שאלה, כך שלא נותר דבר מהמתרחש, מהמורגש, שהוא מובן מאליו. ואילו מהצד האחר, נשמרת כל העת אחיזה מוצקה מאוד בגבולות ההכרה. ה-sence נשמר בקפידה. מבחינה זו אפשר לראות ב"ספר שאל" אינטרפרטציה בת ימינו לאמירתו של דקרט, "אני חושב משמע אני קיים", כאשר במרבית השירים דווקא הטלת הספק היא המשמשת מדיום אל מה שכן ניתן לדעת. השיר הפותח את הספר "מדרגות הספרייה" מיטיב להדגים את הנאמר עד כאן: "על מדרגות הספרייה האוניברסיטאית / אני מבין בעונג, / האמן לי, בעונג רב עד כדי גרוי מתוך בעור הגוף, / כי אינני יודע דבר / ובעיקר אינני יודע את הדבר הראוי לידיעה / ואת הדבר שאיננו ראוי / רב המצאי במוחי / נדחס לתוכו על-ידי אחרים / כסוג של אונס קבוצתי / וכל השאר היה נסיון להסתדר / לעתים להתייחר / להתנשא אל גבהו המגונן של היודע; / אבל כעת אינני יודע בעונג רב, / אני נתון לעונג הצף מלא-מודע, / אני מוצף בעונג של שעת הערפל - / ערפילים רוטטים מכתרים את המכוננית / ועושים את נהיגתי לטיסה-עיוורת." (עמ' 5). שיר זה, היוצר אילויה למחרות של זך "איך חלפו הימים, מי" (מתוך "שירים שונים", 1974): "אינני יודע. ליתר דיוק: אינני יודע" (עמ' 25), הוא איננו יודע / ומעולם לא ידע אמרו לחוקר" (שם) מעמת את הצורך לדעת עם אי היכולת לדעת מעבר למה שניתן לדעת, והעימות הזה מסתיים בעונג אירוני שהוא ספק יאוש, ספק השלמה, אך מכל מקום פתרון אפשרי. ששת השירים הנפלאים הבאים מיד לאחר "מדרגות הספרייה" עוסקים בתהליכים השונים של כתיבת השירה, כאשר אצל משורר אחד "רוב שיריו היו מזדמנים / כלומר לא נתונים לתכנונים / הם נקרו על דרכיו כאבנים" (עמ' 6), ואילו אצל משורר אחר: "שיריו היו תוכניות / מזימותיו של האני - אחר להיות ... כלומר דווקא למצוא - להטביע חותם / או לטבוע." (עמ' 7).

היצמדותו של גלדמן אל היומיום, אל "הכאן והעכשיו", היא זו המאפשרת לו מחד גיסא להתרומם ממנו אל שאלות קיומיות-פילוסופיות נוקבות על מהות הקיום, התודעה והאני, ומאידך גיסא להישאר בתוך הגבולות הבטוחים, אם גם בהחלט לא מאושרים או מושלמים, של הניתן והנתון. שירים רבים בספר מדגימים זאת. מתוך השיר "כן": "הדרור שאסף פיסת צלופן / מעדיף כנראה קן של פלסטיק / כך נשאת הקדמה על כנפי ציפור; / ואני אוסף אל מוחי דרור מקנן - אל מוחי הנגוע בכיסופי קנן / אל מוחי המקונן / אני אוסף מהרחוב

ולממשות, חיפושיו אחר זהותו ומשמעות קיומו, המין השירה והמוות. בעיצובם השירי, הרגשי וההגותי של נושאים אלה ובמיקודם סביב שאלת הידיעה והתודעה, מתבטאת יחודיותו של גלדמן, ההופכת אותו ממשורר למשורר מצוין. ■

מומחה צפורי. / קניית הרהיטים, סידור הארונות, / סידור המטבח, סידור התצלומים באלבום / כל אלה מעשי האחרונים - / ... / בכלי התקשורת הארציים והשמייים / כבר נקלטה ידיעה לא מפוענחת / אף שהשכל עודנו מקונן." (עמ' 57).

שירתו של גלדמן עוסקת בנושאים המעסיקים את השירה מראשית ימיה, בידותו של האני, כמיהתו לאהבה

רות לאופר

ענת קוריאל

צלצול, אזהרה

הַטְּלֵפוֹן מְצַלְצֵל, אֶף אֶחָד לֹא מְדַבֵּר אֵתִי.
הַשֶּׁקֶט מְזַכֵּיר לִי שְׁאַתָּה עָלוּל לְבוֹא.
בֵּינָתַי אֲנִי מְסַתְּפֶלֶת עַל הַחֲלוֹנוֹת
הַמְרֻשָּׁתִים, תּוֹלְעֵי קִיץ נְתָלִים עֲלֵיהֶם.
רַק בְּפָנַי צָלוּל: מְטַהְרֵי אוֹר מְבַשְּׂמִים
אֶת הַקִּירוֹת בְּרִיחַ מְנַדְרִינָה וְסַחֲלָב.
יֵשׁ אֲנָשִׁים שְׂמַצְלִצְלִים וְלֹא מְדַבְּרִים,
לְפַעֲמִים הֵם נִמְצָאִים בְּמָקוֹם
סַכָּנָה, עַד שֶׁהַקּוֹל מְגִיעַ
אֲנִי מְנַתֶּקֶת.
כְּמָה זְמַן עוֹד יִקְרָצְפוּ אֶת הַחֲלוֹנוֹת,
כְּשֶׁהֲרֶשֶׁת מְתַנְדְּנֶדֶת מְרַב תּוֹלְעִים,
אֵין לָךְ מָה לַעֲשׂוֹת אִתָּם.
אִם תִּסְלַק אוֹתָם, הֵם יִזְחְלוּ חֲזָרָה.
לְפַעֲמִים, כְּשֶׁהַטְּלֵפוֹן מְצַלְצֵל וְנִדְמָה לָךְ
שְׂאֵף אֶחָד לֹא מְחַפֵּשׂ אוֹתָךְ,
זֶה סִימָן.

הגן

רוּחַ לֹא עֵבֶר בִּגְן
צִמַח לֹא גָבַהּ.
8 שְׁעוֹת הוּא שָׁכַב
יֵשֵׁן וְעַר
עַל הָאֲבָנִים,
8 שְׁעוֹת,
הַנְּדָדוֹת,
הַשִּׁיחִים
מִי רָאָה אֶת הָאוֹרוֹת
נִדְלָקִים,
עַל הַגֵּן,
יֵשֵׁן וְעַר
חֶרֶק, שָׂרָק, נִרְדָּם.